

Proměny hodnotových orientací a sebehodnocení obyvatel Hlučínska a České republiky*

FRANTIŠEK ZNEBEJÁNEK**

Changes in Value Orientations and Self Assessment of Hlučínsko Region Inhabitants and the Czech Republic

Abstract: The study is trying to contribute to the knowledge of the development and behaviour of the inhabitants of buffer zones. It is based on the historical development of the Hlučínsko region and the Czechoslovakia, later the Czech Republic. A set of questions is formulated based on the developmental differences between the two territories. A survey was carried out in 2014 of 604 respondents of the Hlučínsko region and 1000 respondents of the entire Czech Republic. From the point of view of value orientation, the results of the survey show Hlučínsko region inhabitants to be still different from those of the entire Czech Republic, without, however, showing substantial differences between the two youngest age cohorts. It is the middle age cohort that plays the key role in the changes of value orientation. In the Hlučínsko region, changes in value orientation are mainly due to the increasing role of education. Self assessment of the Hlučínsko region inhabitants combines traditionalism and openness to change. It may be a consequence of their ability to adapt to the pressure of the administration of the respective state to which they belonged. On the basis of the data obtained, it can be concluded that the youngest age cohort of Hlučínsko region inhabitants is already integrated into Czech society.

Keywords: Hlučínsko region; Czech republic; history; value orientation; self assessment

DOI: 10.14712/23363525.2016.10

Úvod

Hlučínsko je specifický region České republiky. Je to region historický, nikoliv administrativní. Region, ve kterém narážíme na nevšední a neočekávané jevy – na regionální endogamii, mentální spojení s Německem, konzervativnost a zároveň otevřenost změně, mám-li jmenovat ty nejdůležitější.

Hlučínsko je v mnoha ohledech podobné některým jiným evropským regionům, např. Alsasku-Lotrinsku, Horní Adiži, Hornímu Slezsku atd. Společným jmenovatelem těchto území je skutečnost, že tvořila nárazníkové pásmo vlivů mocných sousedů. Obyvatelstvo těchto pásem bylo často vystaveno nechtěným změnám státní příslušnosti, na které reagovalo specifickým způsobem. Hlučínsko tak poskytuje skrze svou historii vhled do procesů, jimiž lidé v těchto regionech vytváří a proměňují své charakteristiky, včetně hodnotových struktur.

Cílem této studie je proto odpovědět na otázku, do jaké míry se po sedmdesáti letech života v Československu, resp. v České republice hodnotové orientace Hlučičanů změnily.

* Tato studie byla finančně podpořena Grantovou agenturou České republiky (reg. č. projektu: 13-23870S P404).

** Mgr. František Znebejánek, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, tř. Svobody 26, 771 00 Olomouc. E-mail: frantisek.znebejanek@upol.cz.

Dalším cílem je odhalit vliv vzdělání na hodnotové orientace populace, která byla většinou obyvatelstvem často vnímána jako populace cizinců a sama se také takto cítila [srov. Kubátová 2015].

Studie je založena na předpokladu, že hodnotové orientace Hlučíňanů vykristalizovaly z jejich historických zkušeností a představují relativně stabilní aspekt hodnotových struktur, který do značné míry ovlivňoval a částečně ještě stále ovlivňuje názory a jednání Hlučíňanů.

Hlučínsko ve světle sociálněvědních analýz

Hlučínsko se stalo mnohokrát předmětem zájmu analýz různých společenských věd. Bylo tomu tak nejspíš proto, že Hlučínsko představuje naprosto jedinečný kulturněhistorický a politickogeografický útvar. Patří spolu s Vitorazskem a Valtickem mezi tři regiony, které byly v roce 1938 obsazeny Německem ne jako Sudety, nýbrž jako historické území Velkoněmecké říše. Na rozdíl od Vitorazska a Valticka, z nichž bylo původní německé obyvatelstvo odsunuto a území bylo následně dosídleno národnostně a kulturně odlišným obyvatelstvem, na Hlučínsku k masovému odsunu nedošlo, a tak z historického hlediska tvoří naprosto unikátní region České republiky.

Jako první projevíli zájem o Hlučínsko historikové. V předválečné historické literatuře vystupuje Hlučínsko např. v pracích Kaprase [1922] a Stránského [1938]; po 2. světové válce se historii Hlučínska věnuje např. Peřich [1945, 1950], Plaček [1997, 2000, 2007] nebo Binar [2014].

Po 2. světové válce se Hlučínsko stalo také předmětem zájmu etnologů a etnografů, kteří se snažili zachytit nejstarší formy způsobu života na Hlučínsku [např. Satke 1994, 1999; Šefčík 1999; Šrámková 1999; Váchová 1999]. Hlučínsku bylo např. v roce 1950 věnováno dvojčíslí (1–2) časopisu *Český lid*. V roce 1998 se pak na Hlučínsku uskutečnila mezinárodní konference, jejíž příspěvky byly v roce 1999 vydány pod názvem *Lidová kultura na Hlučínsku* [Šefčík 1999].

Sociologická literatura se Hlučínsku rovněž věnuje, např. prací Premusové [1999], jež se soustřeďuje především na charakteristiky lokálního společenství. Mečiar [2007, 2008] se zabýval mezigeneračními proměnami identit na Hlučínsku. Na různé aspekty životního způsobu Hlučíňanů se soustřeďují práce Kubátové [2013, 2014], mezigeneračních proměn hodnotových preferencí Hlučíňanů se dotýká Znebežánek [2014]. Kniha Kubátové a kol. [2015] se zabývá proměnami životního způsobu Hlučíňanů, které jsou zasazeny do velmi širokého historického, sociálního a kulturního kontextu. Tato kniha také naznačuje vztah hlučínské historie a hodnot obyvatel Hlučínska. Hodnotové orientace Hlučíňanů ve srovnání s některými evropskými zeměmi analyzují Matějí a Anýžová [Matějí – Anýžová 2016]. Na specifičnost hodnot, přesvědčení a tradice poukazuje Kubátová, která se mj. zabývá historickým kontextem Hlučínska a úlohou socializačního procesu v mezigeneračním přenosu hodnot, přesvědčení a tradice [Kubátová 2016].

Uvedené práce Kubátové, Kubátové a kol., Matějí a Anýžové či Znebežánka upozorňují na specifičnost hodnotových struktur a životního způsobu Hlučíňanů. Tato studie je další z řady prací orientujících se na výzkum hodnotových aspektů života Hlučíňanů jako jednoho z důležitých faktorů umožňujících vysvětlení specifičnosti Hlučínska.

Teoretická východiska

Studie se opírá o předpoklad, že zkušenosti lidí s proměnami životních podmínek se podílejí na formování jejich hodnotových struktur. V dnes již klasické teorii tiché revoluce ukazuje Inglehart, že mezigenerační změny hodnot jsou spojeny s proměnami životních podmínek lidí. Domnívá se, že změny na systémové úrovni (ekonomické, technologické, změny v zajištění výživy, stejně jako odlišné zkušenosti věkových kohort, absence „totálního“ válečného konfliktu v životě minulé generace, zvýšená úroveň vzdělanosti, rozvoj masových komunikačních prostředků nebo zvýšení geografické mobility) vedou mj. ke změnám hodnot [Inglehart 1977: 5]. Inglehart tak vytyčil důležitý směr zkoumání proměn společnosti a tuto výzkumnou orientaci sleduje také tato studie.

Inglehartova myšlenka „tiché revoluce“ je pro tuto studii pouze inspirací, neboť nesleduje posun od materiálních hodnot k hodnotám postmateriálním. Je inspirována Inglehartovým předpokladem vztahu mezi změnami ekonomické situace či zkušeností lidí a proměnami jejich hodnot.

Studie se nezabývá proměnami celé hodnotové struktury, soustřeďuje se na hodnotové orientace, které Prudký vymezuje jako „cestu, zacílení, směr, kterým se hodnoty (a zřejmě i z nich vyplývající chování) budou pravděpodobně ubírat či ubírají“ [Prudký 2009: 34]. Identifikaci hodnotových orientací proto můžeme považovat za jeden z klíčů k pochopení chování individuí i jejich skupin.

Z hlediska této studie je důležité, že hodnotové orientace nejsou statické, ale naopak mají svou vlastní dynamiku, a to obzvláště v době velkých společenských, politických a jiných změn [Šmídová – Vávra – Čížek 2010]. Takové změny se v posledních zhruba sto letech na Hlučínsku odehrály, a proto lze předpokládat významné posuny některých hodnotových orientací Hlučičanů.

Metodika

Dosavadní práce o Hlučínsku, především historické a sociologické analýzy, dovolují formulovat následující hypotézy.

Hypotéza 1

Příslušníci nejstarších věkových kohort Hlučínska a Česka se významně odlišují z hlediska hodnotových orientací. Mezi příslušníky nejmladší kohorty Hlučínska a Česka se již významné rozdíly mezi hodnotovými orientacemi neobjevují.

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že mezi hodnotovými orientacemi nejstarší kohorty Hlučičanů a Čechů existují výrazné rozdíly, a to především v důsledku jejich odlišných historických zkušeností a obsahu historické paměti [srov. Znebejánek 2015].

Předpokládal jsem, že nejstarší hlučínská kohorta je tvořena starousedlíky a právě ti byli ovlivněni jinými historickými událostmi než nejstarší kohorta Česka.¹ Tento předpoklad je, zdá se, udržitelný. Na Hlučínsku nedošlo po 2. světové válce k masovému odsunu Němců. Odsunuto bylo zhruba jen něco mezi 2278 a 2436 osob [Binar 2014: 227], což

¹ Termín „Česko“ v této studii uvádím jako praktickou zkratkou označení území České republiky bez Hlučínska.

představuje asi 4,5 % obyvatelstva Hlučínska v roce 1945. Struktura obyvatelstva se příliš nezměnila ani v důsledku osídlování pohraničí, v jehož rámci se přistěhovalo 3274 lidí [Binar 2014: XXXV–XXVII]. Tyto informace napovídají, že nejstarší (a snad i prostřední) věková kohorta Hlučičanů je dostatečně podobná Hlučičanům předválečným, tedy těm, kteří byli vystaveni odlišným historickým vlivům než stejné věkové kohorty Česka. Při testování hypotéz jsem proto nejdříve srovnával nejstarší kohorty Hlučínska a Česka.

Hlučínsko však bylo ovlivněno industrializací, zvláště industrializací Ostravska, v jejímž důsledku došlo k přistěhování určitého počtu lidí z Česka především do Hlučína, zdaleka nejlidnatější obce Hlučínska. Tato skutečnost mohla do jisté míry proměnit demografické charakteristiky Hlučičanů, zejména jejich nejstarší kohorty, a narušit jejich homogenitu jako historicky svébytného etnika.

Možný vliv důsledků modernizace, tj. proměny charakteristik hlučínského městského obyvatelstva, jsem eliminoval očištěním vzorku hlučínského a českého obyvatelstva od obyvatelstva městského. Kategorie venkovského obyvatelstva tak zahrnuje většinou hlučínské starousedlíky, u nichž je možno oprávněně uvažovat o vlivu historických událostí na vývoj hodnotových orientací. Venkovskou obec jsem přitom vymežil podle Perlína a Hupkové jako obec do 3000 obyvatel [Perlín – Hupková 2010: 1]. Také v tomto srovnání je klíčovou nejstarší kohorta Hlučičanů, která by měla nést nejzřetelnější stopy vlivů historických proměn Hlučínska. Měla by se proto z hlediska hodnotových orientací výrazně odlišovat od nejstarší kohorty Česka, jež zažila velmi odlišné historické události.

Další pokus o falzifikaci hypotézy o vlivu odlišných historických zkušeností na nejstarší kohorty Hlučínska a Česka byl založen na srovnání Hlučínska a Moravskoslezského kraje. V případě absence významných rozdílů mezi nejstaršími kohortami by bylo nutno předpoklad o vlivu odlišných podmínek na hodnotové orientace nejstarší kohorty Hlučičanů odmítnout.

V jiné studii jsem naznačil, že kolektivní paměť Hlučičanů nesahá příliš za konec 1. světové války, po níž se Hlučínsko stalo součástí Československa [Znebežánek 2015]. O vlivech formujících hodnotové struktury Hlučičanů před 1. světovou válkou lze tedy jen spekulovat. Z tohoto důvodu jsem se v popisu historických událostí zaměřil především na historii Hlučínska po 1. světové válce. Historické události tvoří důležitý kontext vývoje hodnotových orientací na Hlučínsku a poskytují efektivní nástroj pro porozumění získaným datům.

Zdůvodnění druhé části hypotézy 1 je založeno na předpokladu, že hodnotové orientace nejmladší hlučínské a české věkové kohorty jsou velmi podobné, neboť příslušníci těchto kohort byli coby příslušníci stejného státu vystaveni podobným sociálním, politickým a kulturním vlivům [srov. Znebežánek 2015]. Těchto vlivů je celá řada, avšak zdá se, že důležitou okolností je vyrovnání rozdílů v podílu příslušníků těchto kohort se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. Proto je možno formulovat následující hypotézu.

Hypotéza 2

Podobnost hodnotových orientací nejmladší hlučínské a české věkové kohorty souvisí s vyrovnáním rozdílů v podílu příslušníků těchto kohort, kteří dosáhli maturity a vysokoškolského vzdělání.

Jedním z možných vysvětlení změn v mezigeneračních hodnotových orientacích Hlučíňanů je vzdělání a jeho vliv. Přímý vztah mezi vzděláním a proměnami hodnotových orientací nebyl, pokud je mi známo, identifikován. Úloha vzdělání v proměnách hodnotových orientací může být odvozena nepřímo, např. na základě pozitivního vztahu mezi vzděláním a individuální modernizací, který zaznamenali Inkeles a Smith. Ti na základě analýzy provedené v šesti zemích ukázali, že vzdělání napomáhá individuální modernizaci a změně [Inkeles – Smith 1974]. Inspiraci může představovat např. také práce Šafra, který upozornil na vztah mezi vzděláním a individuálními charakteristikami lidí, když našel rozdíly ve výchově dětí v rodinách vysokoškoláků a dělníků [Šafr 2011].

Tato hypotéza může být opřena také o důsledky úsilí pruských úřadů koncem 19. století a československých úřadů po roce 1945, jež považovaly školu za důležitý nástroj asimilační politiky [srov. Znebejánek 2015].

Soubor zkoumaných hodnotových orientací byl určen na základě výsledků analýzy životního způsobu Hlučíňanů, který ukázal, že v jejich životě sehrává důležitou roli hodnota rodiny a práce [Znebejánek 2014] a také náboženství a regionálního povědomí [srov. Kubátová 2015]. Další hodnotové orientace, které byly v této studii podrobeny zkoumání, byly vybrány na základě výsledků kvantitativního výzkumu provedeného na Hlučínsku v roce 2014 [srov. Matějí – Anýžová 2016].

Uvedené hypotézy budou testovány především z hlediska rozdílu mezi věkovými kohortami, které zachycují proměny hodnotových orientací v čase. Věkové kohorty byly vymezeny následovně:

- předválečná, válečná a raně poválečná věková kohorta, jejímž příslušníkům bylo v roce 2014 více než 55 let;
- kohorta socialistická, jejímž příslušníky jsou lidé, kterým bylo v roce 2014 od 55 do 36 let;
- kohorta těsně předlistopadová a polistopadová, která zahrnuje Hlučíňany, jimž bylo v roce 2014 od 35 do 18 let.²

Z praktických důvodů tyto kohorty dále v textu označuji jako „nejstarší“, „prostřední“ a „nejmladší“.

Data pro potvrzení či vyvrácení uvedené hypotézy přineslo reprezentativní šetření, které bylo provedeno v rámci projektu GA ČR s názvem *Proměny způsobu života a modernizační procesy v mikroregionu Hlučínsko*. Data byla sebrána v období květen–červenec 2014. Respondenti byli vybráni metodou víceetapňového stratifikovaného náhodného adresního výběru s využitím explicitní stratifikace a výběrem respondenta metodou příštích narozenin. Pro sběr dat byla použita metoda CAPI (osobní sběr v domácnostech respondentů s využitím notebooků). Na Hlučínsku činila návratnost 60,1 %, v Česku 61,6 %. Tak bylo získáno 1000 dotazníků za Česko a 605 dotazníků za Hlučínsko.

² Věková struktura respondentů svádí k domněnce, že provedený výzkum byl založen na rozdílech mezi generacemi. V přísném slova smyslu však nelze mluvit o generacích. Respondenti v jednotlivých kohortách někdy nejsou příslušníky rodiny ve smyslu děd, otec, syn. Snaha o uplatnění generačního hlediska by narazila také na další obvyklé potíže s konstrukcí generací. Tvorba generací podle kritéria chronologického věku mnohdy neodlišila rodinné generace a určitá rodinná generace byla velmi často spojena s odlišnými historickými zkušenostmi než stejná rodinná generace jiné rodiny. Z tohoto důvodu analýza pracovala s věkovými kohortami.

Pro základní určení vztahů mezi proměnnými na Hlučínsku a v Česku byl použit chí-kvadrát test. Hladina významnosti $\alpha = 0,05$ nebyla až na uvedené případy překročena. Podmínky pro použití chí-kvadrát testu byly kromě uvedených případů splněny. Pro posouzení rozdílů relativních četností bylo ve vhodných případech použito kritérium epsilon. Ve všech kontingenčních tabulkách v další části studie jsou uvedeny pouze relativní četnosti. Pro hlubší vhléd do vztahů mezi relevantními proměnnými byla uplatněna logistická regrese.

Uvedené hypotézy vycházející z odlišné minulosti Hlučínska a Česka si vynucují alespoň krátký přehled historie Hlučínska, který uvádím v další části studie. Věnuji v něm pozornost zvláště těm okolnostem, které podle mého soudu napomáhaly rozhodující měrou utvářet hodnotové orientace Hlučičanů nebo reprezentují vliv školské politiky na asimilaci obyvatel Hlučínska.

Krátká historie Hlučínska

Hlučínsko se rozkládá na území mezi městy Opavou a Ostravou, které přiléhá svými severními hranicemi k jižním hranicím Polska. Jeho historie je velmi dlouhá a sahá až do období keltského osídlení v 5. stol. n. l. Z hlediska této stati je ale důležité až slovanské osídlení ze 6. století, neboť se slovanským původem Slezanů operovala československá politická reprezentace v jednáních o hranicích nového československého státu po 1. světové válce [Plaček 2007].

Z významných událostí mnoha dalších století je důležité připomenout skutečnost, že v roce 1000 vznikla ve Slezsku diecéze s centrem ve Vratislavi, a tak na jeho území proniklo křesťanství, které dále rozhodujícím způsobem formovalo identitu i životní způsob jeho obyvatel. Událost klíčového významu, která po mnoho staletí ovlivňovala život Slezanů, představovala kolonizace, jež proběhla především ve 13. století a přivedla na území Slezska velký počet německy mluvícího obyvatelstva. Jeho přítomnost ovlivňovala zásadním způsobem dění ve Slezsku v dalších několika staletích.

Ve válkách s Pruskem v letech 1742–1746 ztratila rakouská císařovna Marie Terezie většinu území Slezska včetně Hlučínska. Pruské Slezsko se po nich mělo stát organickou součástí Pruska, což slezská šlechta, duchovenstvo ani měšťané nevítili s nadšením [Peřich 1945]. Z hlediska této studie je však rozhodující, že Hlučičané byli od té doby vystavováni diametrálně odlišným vlivům než obyvatelé území dnešní České republiky.

Vliv Pruska se začal ve Slezsku včetně Hlučínska prosazovat především prostřednictvím škol a náboženství [Peřich 1945]. Již v roce 1764 vstoupil v platnost např. zákaz ustanovování kněží a učitelů, kteří by nemluvili německy [Stránský 1938].

Horní Slezsko, jehož součástí se Hlučínsko stalo, však bylo tradičně katolické a luteránský protestantismus, který začal na jeho území pronikat z Pruska, navíc ve spojení s německým duchem a nacionalismem, byl proto pro katolickou církev i široké vrstvy obyvatelstva nepřijatelný [Peřich 1945].

Přes počáteční odpor Hlučičanů vůči pruské správě bylo jejich vědomí pruským duchem stále více ovlivňováno. Byl to především efekt školství, kterým se prosazovala němčina. Ta začala být pro život obyvatelstva nepostradatelná. Postupně se totiž prohlubovala závislost Hlučičanů na německých zaměstnavatelích, a proto jim stále méně vadilo, že se na základních školách od roku 1863 už od 2. třídy učilo německy [Plaček 2000].

Snaha eliminovat slovanskou národnost a katolictví se nejsilněji projevovала od vyhlášení Kulturkampfu v roce 1882. Tato snaha znovu vzbudila odpor širokých vrstev obyvatelstva Hlučínska [Peřich 1945].

Styk Hlučičanů s rakouským Slezskem a Moravou po pruské anexi velmi zeslábl. Moravci,³ jak si Hlučičané říkali, žili uzavřeně [Stránský 1938; Plaček 1997], což bylo podle Plačka způsobeno především opožděně vybudovanou a nedostatečně propojenou železniční sítí [Plaček 2000]. Tyto skutečnosti pravděpodobně napomáhaly ke krystalizaci hlučínského konzervatismu a k tvorbě specifické identity jeho obyvatel [srov. Plaček 1997]. Hlučičané však byli přes svůj konzervatismus schopni přijmout mnoho inovací. Ty do jejich života pravděpodobně vnášeli zvláště navrátilci z vojenské služby v Prusku, později v Německu a také jejich sousedé pracující sezónně v Porýní, především tesaři a zedníci [srov. Stránský 1938].

Pro utváření identity a života obyvatel Hlučínska představovala klíčovou událost prohra Německa a Rakousko-Uherska v 1. světové válce. Argumentem reprezentace nově vznikajícího československého státu pro začlenění Hlučínska do jeho území byl slovanský původ obyvatelstva Hlučínska, skutečnost, že do roku 1742 jeho území přináleželo k Českému království a že Hlučičané mluví moravsky [Plaček 2007]. Významnou roli sehrávaly také hospodářské, komunikační a strategické důvody [Kapras 1922]. Část Ratibořského okresu – později nazývaná Hlučínsko a obydlená Moravci – připadla nakonec podle závěrů versailleské konference v roce 1921 Československu [Žáček 2004].⁴

V letech 1919–1920 se sice Hlučičané lehce loučili s Německem, avšak zároveň nehořovali pro připojení k ČSR. Československo bylo v jejich očích zemí husitů, protináboženských Čechů atd. [Stránský 1938]. Hlučičané viděli v ČSR větší svobody, ale také nedostatek pořádku. Podle jejich soudu Německo lépe pečovalo o dělníky a rolníky než Rakousko-Uhersko [Plaček 2000].

Na postoj Hlučičanů k připojení k ČSR mělo vliv také prohlášení katolických duchovních z pruské části olomoucké diecéze,⁵ kteří odmítali připojení k ČSR. V Katolických novinách té doby bylo možno číst, že se Hlučičané nechtějí přiklonit ani na německou, ani na českou stranu. Určitou úlohu v tomto postoji sehrála skutečnost, že kněží byli většinou „domorodci“ [Plaček 2000], kteří tak patrně hájili vlastní „slezské“ zájmy.

Politická reprezentace ČSR si byla vědoma komplikované situace na Hlučínsku, a proto státní správa neumístila Hlučínsko do země Slezské, kde měli Němci silné pozice, nýbrž ho prohlásila za zvláštní správní útvar. Sčítání lidu v roce 1921 mělo demonstrovat, že bylo správné připojit Hlučínsko k ČSR bez plebiscitu. Sčítání však neproběhlo nezaujatě.⁶ Výsledkem snahy československých úřadů snížit procento obyvatel, kteří by se mohli přihlásit k německé národnosti, vedlo k tomu, že 83 % obyvatel deklarovalo moravskou nebo českou národnost, 16 % německou a 0,5 % polskou. Tak se stalo, že Moravanů a Čechů bylo na Hlučínsku procentuálně více než na zbývajícím území ČSR [Plaček 2000].

Podle smlouvy s Německem se lidé na Hlučínsku (tj. ti, kdo tam žili před připojením k ČSR) mohli do konce roku 1922 rozhodnout pro ponechání si německé státní

³ Za Moravce se označovalo neněmecké obyvatelstvo jižní části Horního Slezska mluvící místním nářečím – moravštinou. Ta byla považována za češtinu, kterou se mluvilo na Moravě.

⁴ Připojení Hlučínska k ČSR předcházela intenzivní diplomatická aktivita [srov. Kapras 1922: 35–46].

⁵ Hlučínsko bylo součástí olomoucké diecéze.

⁶ Sčítací komisaři mohli např. měnit národnost, když se jim zdálo, že byla vyplněna nesprávně.

příslušnosti. Možnosti opce nakonec využilo 13 % obyvatelstva. Vysoké procento optantů bylo způsobeno také tlakem českých úřadů, který se projevoval např. školní výukou pouze v českém jazyce. Ti, kdo optovali pro německou státní příslušnost, ale museli do 12 měsíců odejít do Německa. Tím se podíl Němců na Hlučínsku výrazně snížil [Plaček 2000].

Přičleněním Hlučínska k ČSR došlo k přetržení mnoha tradičních hospodářských vazeb. Do potíží se tak dostali zvláště podomní obchodníci a sezónní dělníci, kteří hledali práci především v Německu [Plaček 2007]. Styky Hlučičanů s Německem se tak zredukovaly jen na udržování převážně příbuzenských vztahů. K uzavřenosti Hlučínska přispívala také skutečnost, že styk s Moravou byl do té doby velmi slabý a omezoval se jen na poutě na Velehrad a do Hrabyně či na omezené využívání pracovních příležitostí v Opavě a v Ostřavě [Stránský 1938].

Hlučičané obviňovali státní správu ČSR z nezájmu o jejich potíže. Podle Stránského ale ČSR Hlučínsko neopomíjela. Postavila např. výrobní tabáku v Dolním Benešově a rozšířila silniční síť. V době hospodářské krize však nedisponovala prostředky, které by mohly situaci na Hlučínsku radikálně zlepšit [Stránský 1938].

ČSR se snažila ovlivnit Hlučínsko také kulturně, především prostřednictvím škol. Zavádění češtiny do škol po roce 1920 však vyvolalo odpor Hlučičanů, který vyvrcholil stávkami školních dětí. Zároveň však ČSR podporovala na Hlučínsku nejen český, ale také německý spolkový život [Plaček 2000]. Život Hlučičanů byl tedy v předválečném Československu mnohdy doprovázen nepříznivými okolnostmi, a proto Hlučičané s Československem nesplynuli [Stránský 1938].

Pro československé úřady tvořili Hlučičané zvláštní kategorii obyvatel. ČSR stála o území Hlučínska, avšak Hlučičanům nedůvěřovala. O tom svědčí např. skutečnost, že když se v letech 1936–1938 stavělo na Hlučínsku pohraniční opevnění, nesměli se hlučičtí Němci účastnit jeho budování. Plaček nevyklučuje možnost, že se ho nesměl účastnit žádný rodilý Hlučičan [Plaček 2007].

Do hlučičanské historie zasáhla velmi silně 2. světová válka. Dne 30. září 1938 přijala československá vláda mnichovský diktát, v jehož důsledku se Hlučínsko stalo součástí Německé říše a bylo začleněno do vládního obvodu Opolí [Plaček 2000].

Obyvatelstvo Hlučínska při přičlenění k Německu většinou vítalo. Lidé, kteří se na Hlučínsku narodili před rokem 1910 a měli zde do 10. 10. 1938 stále bydliště, nabyli podle říšského zákona č. 300 automaticky německou státní příslušnost s právy říšských občanů a to se týkalo také jejich manželských partnerů, dětí a vnoučat [Plaček 2000].

Z nabytí německé státní příslušnosti však vyplývala pro muže povinnost narukovat do wehrmachtu. Mnozí z nich pak na frontách druhé světové války padli. Tato skutečnost tvoří jeden z nejdůležitějších momentů vytváření hlučičanské identity. Její důsledky se projevovaly velmi silně v následujících desetiletích, a to jak symbolicky, tak ekonomicky a politicky.

Válečné osudy Hlučínska pravděpodobně do značné míry přispěly k utváření specifické hlučičanské identity. Je ovšem také nutno uvést, že v posuzování válečné historie se Hlučičané od sebe vzájemně odlišují. Někteří z nich totiž z wehrmachtu zběhli a vstoupili do československých jednotek na východní frontě. Většina Hlučičanů však ztratila své blízké jako vojáky wehrmachtu. Ti pak samozřejmě hodnotí válečné období odlišně než pozůstali příslušníci 1. československého armádního sboru. To se projevuje např. úctou k pomníkům padlých Hlučičanů-vojáků wehrmachtu a velmi rezervovaným, až odmítavým vztahem

k pomníkům padlých vojáků Rudé armády ze strany velké části hlučínského obyvatelstva [Znebejánek 2015].

Po osvobození se v obnoveném Československu pro Němce a také pro ty, kdo mluvili jen německy, radikálně změnilly podmínky.⁷ Byla vytvořena kategorie „státně nespolehlivého obyvatelstva“, která byla vymezena vládním nařízením č. 4/1945 Sb. z 5. května 1945; ve vládou schválených Směrnících Ministerstva vnitra pro místní a okresní národní výbory z 19. května 1945 a v dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkových jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů (§ 4 a 5) [Arburg – Staněk 2011: 84].

Dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. podepsaným 3. srpna ztratili všichni někdejší českoslovenští státní občané německé národnosti československé občanství k datu, kdy na základě právních aktů a doplňujících předpisů Německé říše získali německou státní příslušnost anebo se z vlastní vůle přihlásili k Němcům.⁸ To se týkalo také národnostně nevyhraněného obyvatelstva Těšínska, Vitorazska a rovněž Hlučínska [Arburg – Staněk 2011: 87].

V důsledku aplikace Benešových dekretů (malého a velkého retribučního dekretu) bylo z bývalého Československa odsunuto cca 2,5 miliónu Němců. Situace Hlučičanů však byla specifická. Jak jsem již uvedl, podle Binaru bylo odsunuto zhruba jen 4,5 % obyvatelstva Hlučínska z roku 1945 [Binar 2014]. Většinou to byli obyvatelé dvou tradičně německých hlučínských obcí Sudic a Třebomi. Ostatních obcí se odsun týkal daleko méně,⁹ i když po jistou dobu nad jejich obyvateli Damoklův meč odsunu visel také [Kubátová 2015]. Přesto však období odsunu zanechalo v kolektivní paměti Hlučičanů významné stopy [srov. Znebejánek 2015].

Od roku 1945 po současnost jsou obě populace – hlučínská i česká – ovlivňovány podobnými makroprocesy. Podobně jako celé Československo také Hlučínsko bylo zasazeno vlnami znárodnování a kolektivizací vesnice. Hlučičané ale viděli v těchto událostech další ránu osudu, jež si nevybrali a který byl důsledkem příslušnosti ke státu, jež ve většině nepovažovali za svůj.

Přibližně v polovině 60. let začali na Hlučínsku pobírat bývalí vojáci wehrmachtu-váleční invalidé nebo manželky či děti po padlých důchody ze Spolkové republiky Německo. Hlučínsko se tak ve srovnání s jinými částmi republiky začalo jevit jako poněkud bohatší region. Tím se ovšem Hlučičané stali populací ještě více podezřelou a ve svém okolí neoblíbenou.¹⁰

⁷ Na Hlučínsku mluvily pouze německy hlavně děti, které během války musely chodit do německých škol bez ohledu na postoj rodičů k Německu.

⁸ Tento dekret se opíral o závěry postupimské konference včetně stanoviska velmocí k transferu Němců z Polska. Československa a Maďarska [Arburg – Staněk 2011: 87].

⁹ Tato skutečnost byla pravděpodobně způsobena celou řadou okolností. Byly to především hospodářské důvody [Arburg – Staněk 2010] a pravděpodobně také politické důvody [srov. Plaček 2000].

¹⁰ Určité tenze tato skutečnost vnesla také do života samotných Hlučičanů. Někteří hlučínské muži totiž z wehrmachtu zběhli a vstoupili do 1. československého armádního sboru. Někteří z těchto zběhů padli, avšak jejich pozůstalí žádné válečné důchody nedostali. Z vyprávění respondentů kvalitativního výzkumu lze soudit, že na Hlučínsko pronikala informace o možnosti pobírat válečný důchod pomalu, a to mj. také proto, že se lidé navzájem neinformovali. Velmi často proto, že si tuto výhodu chtěli ponechat pouze pro sebe [Znebejánek 2015].

Tlak úřadů se poněkud zmírnil v 2. pol. 50. let [Plaček 2000], avšak Hlučíňané byli stále podezřelou populací. Jednak pro svou „válečnou minulost“, jednak pro styky se svými po válce odsunutými příbuznými žijícími ve Spolkové republice Německo, i když to byly styky řídké a úřady kontrolované. Tito příbuzní přiváželi různé „západní zboží“ nedosažitelné v tehdejší Československu, čímž Hlučíňanům do jisté míry vypomáhali [srov. Hantke 2014: 84].

Hlučíňané zřejmě dále trpěli omezenými možnostmi kariérního postupu a omezeným přístupem na střední a vysoké školy. Pro tuto domněnku ale není možno najít odkaz na zákonná nebo úřední opatření. To však z hlediska zkušeností s tehdejší politickým režimem domněnku o znevýhodnění nevylučuje. V Hlučíně sice existovala jedenáctiletá, pak dvanáctiletá střední škola a později gymnázium (původní hlučínské gymnázium bylo založeno již v roce 1920). Na Hlučínsko se ale během dosídlení pohraničí a také v období industrializace Ostravska přistěhoval větší počet obyvatel z ostatních částí republiky, a tak není jasné, z jakých rodin studenti této střední školy pocházeli. Jisté rozšíření přístupu k vysokoškolskému vzdělání přineslo Hlučíňanům přenesení Vysoké školy báňské z Příbrami do Ostravy v roce 1945.

Velké změny vnesla do života Hlučíňanů listopadová revoluce. Kromě změn, které zasáhly celou společnost, tu byly dvě skutečnosti, jež hrály pro mnohé Hlučíňany významnou úlohu. Byla to omluva V. Havla v roce 1990 za poválečný odsun Němců. Nový režim tak ukázal vlídnější tvář těm Hlučíňanům, kteří považovali odsun za velkou křivdu. Podobný efekt měla omluva premiéra Nečase za křivdy spáchané odsunem pronesená v roce 2013 v Bavorském zemském sněmu.

Důležitou skutečností bylo otevření možnosti práce pro Hlučíňany v Německu. Ta byla závislá na uznání německé státní příslušnosti Správním soudem v Kolíně nad Rýnem. Na základě kladného posudku byl zájemci vydán německý pas a ten, jako německý státní příslušník, mohl žádat o práci v Německu.

Nové možnosti především spojené se zvýšením úrovně vzdělání pak přineslo pro Hlučíňany založení Ostravské univerzity v Ostravě a Slezské univerzity v Opavě v roce 1991.

V demokratickém prostředí po roce 1989 mohly na Hlučínsku vzniknout organizace, které byly v období komunistického režimu nemyslitelné. Byly to např. Slezský německý svaz na Hlučínsku založený v roce 1992 nebo Sdružení slezsko-německých přátel Hlučínska v roce 1995. Z Hlučína začalo v roce 2008 vysílat v němčině Halloradio Hultschin, založené jako organizace Sdružení slezsko-německých přátel Hlučíně, o. s.

Důležitou úlohu sehrává v současném životě Hlučínska Sdružení obcí Hlučínska, založené v roce 2003. Sdružení je dobrovolným svazkem 27 obcí se sídlem v Hlučíně a jeho cílem je zlepšování a prohlubování hospodářské, kulturní a jiné spolupráce mezi jeho členy.

V průběhu své pohnuté historie si Hlučíňané vytvořili velmi specifickou identitu. Podle Zicha jsou obyvatelstvem národnostně nevyhraněným, spíše proněmecky orientovaným, avšak lokálně patriotickým. Jeho proněmecká orientace je mírněna právě lokálním patriotismem, orientací některých jeho částí na Polsko a zvláště státní příslušností k České republice [Zich 2015: 61].

Lze tedy říci, že Hlučínsko bylo mnoho desetiletí nárazníkovým pásmem mezi Rakouskem (později Rakousko-Uherskem či Československem) a Pruskem (později Německem). Vlivy obou mocných sousedů se střídaly. Téměř vždy se však setkaly s odporem Hlučíňanů. Soupeři o hlučínské území projevovali snahy o asimilaci Hlučíňanů především

prostřednictvím náboženství nebo školství, které měly potlačit přetrvávající vlivy druhé strany. Hlučíňané se před rychle se střídajícími vlivy uzavřeli, i když byli velmi otevření změnám, jež jim dovolovaly úspěšně se adaptovat.

Hlučínsko a území dnešní České republiky a jejich obyvatelé prožívali zhruba 150 let jiné situace, a to patrně odlišně formovalo jejich identitu, včetně hodnotových orientací. Teprve po roce 1945 zažívají obě populace velmi podobné situace, i když i v prvních poválečných desetiletích se osudy Čechů, přináležejících k válečným vítězům, a Hlučíňanů, ve 2. světové válce poražených, do značné míry odlišují. Po roce 1980 se projevuje jejich pomalá asimilace, i když stále přetrvávají některé významné rozdíly ve srovnání se zbyvající částí České republiky.

Analýzy a interpretace

Hypotéza 1

Příslušníci nejstarší věkové kohorty Hlučínska a Česka se významně odlišují z hlediska hodnotových orientací. Mezi příslušníky nejmladší kohorty Hlučínska a Česka se již významné rozdíly mezi hodnotovými orientacemi neobjevují.

Platnost hypotézy je prověřována souborem následujících osmi tabulek, analyzujících vztah mezi věkovými kohortami Česka/Hlučínska a hodnotovými orientacemi.¹¹

Tabulka 1: Důležitost práce podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko¹²

populace	věkové kohorty	důležitost práce				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	do 35	56,8	32,0	6,5	4,7	100,0
	36–55	58,8	32,4	6,0	2,8	100,0
	56+	54,5	24,6	10,4	10,4	100,0
Česko	do 35	46,3	35,5	11,8	6,4	100,0
	36–55	51,2	40,6	7,0	1,2	100,0
	56+	27,5	28,1	19,7	24,8	100,0

Mezi hlučínskou a českou společností jako celky existují významné rozdíly. V nejstarší hlučínské kohortě nalezneme významně vyšší počet lidí, pro které je práce velmi důležitá, než v nejstarší české kohortě. V nejmladší hlučínské kohortě stále ještě nacházíme významně vyšší počet lidí, kteří považují práci za velmi důležitou, než v české nejmladší kohortě, avšak rozdíl se ve srovnání s nejstaršími kohortami výrazně snížil. To může být způsobeno odlišným chápáním toho, co pro obě populace znamená práce. Kvalitativní výzkum provedený Kubátovou ukázal, že Hlučíňané spojují práci především s prací kolem

¹¹ Obraz hodnotových orientací poskytly odpovědi respondentů na položku dotazníku „Prosím, řekněte o každé z následujících skutečností, jak je ve Vašem životě důležitá“. Těmito skutečnostmi byly: práce, rodina, přátelé a známí, volný čas, politika, náboženství a místo bydliště.

¹² Ve všech tabulkách jsou uvedeny relativní četnosti.

domu a s hospodářstvím [Kubátová 2015]. Můžeme proto spekulovat o tom, že vysoké počty Hlučíňanů, kteří považují práci za velmi důležitou (počty se mezigeneračně téměř nemění), mohou být mj. zapříčiněny tím, že Hlučíňané tradičně nepovažovali práci pro zaměstnavatele za důležitou.

Tabulka 2: Důležitost rodiny podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost rodiny				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	do 35	86,8	11,5	1,1	0,6	100,0
	36–55	83,8	12,5	3,7	0,0	100,0
	56+	93,0	6,5	0,0	0,5	100,0
Česko	do 35	80,0	16,2	2,0	1,0	100,0
	36–55	81,5	16,1	1,5	0,9	100,0
	56+	78,8	15,5	4,0	1,7	100,0

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,410

Hlučíňané nejstarší kohorty přikládají rodině významně častěji velkou důležitost než nejstarší kohorta Česka; rozdíl mezi nejmladšími kohortami (a také prostředními) je však již nevýznamný.

Tabulka 3: Důležitost přátel a známých podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost přátel a známých				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	do 35	64,9	30,5	3,4	1,1	100,0
	36–55	58,3	36,6	4,6	0,5	100,0
	56+	68,7	29,0	1,9	0,5	100,0
Česko	do 35	61,1	36,0	3,0	0,0	100,0
	36–55	44,3	48,7	7,0	0,0	100,0
	56+	39,7	49,3	8,7	2,3	100,0

Hlučínsko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,289

Na Hlučínsku jsou přátelé a známí považováni nejstarší kohortou za velmi důležité významně častěji než v Česku. Rozdíl mezi nejmladší kohortou Hlučínska a Česka je již nevýznamný.

Tabulka 4: Důležitost volného času podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost volného času					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	do 35	53,4	38,5	7,5	0,6	–	100,0
	36–55	50,9	38,0	9,7	1,4	–	100,0
	56+	66,4	24,3	7,0	1,9	0,5	100,0
Česko	do 35	51,0	41,4	7,6	0,0	–	100,0
	36–55	36,4	55,4	7,6	0,6	–	100,0
	56+	32,2	52,3	12,4	3,1	–	100,0

Hlučičané nejstarší kohorty považují volný čas za velmi důležitý významně častěji než příslušníci této kohorty Česka. Rozdíl mezi nejmladšími kohortami Hlučínska a Česka je již nevýznamný.

Z výsledků srovnávání hodnotových orientací vyplývá paradox – Hlučičané jsou silně orientováni zároveň na práci i na volný čas (více než 50 % každé věkové kohorty). Tento paradox je vysvětlitelný již zmiňovaným zaměřením práce Hlučičanů na domácnost či hospodářství a významem, který pro ně má volný čas. Jak zjistila Kubátová, pro Hlučičany nejstarší a prostřední generace není volný čas časem pro odpočinek, zábavu a koníčky. Je to čas věnovaný právě domácnosti a hospodářství [Kubátová 2015].

Tabulka 5: Důležitost politiky podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost politiky					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	do 35	5,1	13,7	34,9	44,6	1,7	100,0
	36–55	7,4	17,5	36,9	37,8	0,5	100,0
	56+	17,6	14,8	30,1	37,0	0,5	100,0
Česko	do 35	3,6	14,2	36,0	45,9	0,3	100,0
	36–55	4,1	12,0	44,2	38,9	0,9	100,0
	56+	4,2	17,4	41,0	37,1	0,3	100,0

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,115

Politika nehraje ani na Hlučínsku, ani v Česku významnou roli. Nejstarší hlučínská kohorta ji považuje významně častěji za velmi důležitou než nejstarší česká kohorta; tuto důležitost ale politice přikládá pouze přibližně 18 % Hlučičanů nejstarší kohorty. Nejmladší kohorty se v obou populacích významně neodlišují.

Tabulka 6: Důležitost náboženství podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost náboženství					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	do 35	6,3	20,1	32,2	38,5	2,9	100,0
	36–55	17,1	26,3	25,8	30,0	0,9	100,0
	56+	49,5	25,7	11,2	13,6	0,0	100,0
Česko	do 35	4,3	8,3	22,8	61,6	1,0	100,0
	36–55	4,7	11,1	26,2	55,7	2,3	100,0
	56+	9,3	17,8	28,2	44,1	0,6	100,0

Hlučičané nejstarší kohorty významně častěji označují náboženství za velmi důležité než nejstarší kohorta Česka. Nejmladší kohorty obou populací však již nevykazují významný rozdíl. Kdybychom však sečetli četnosti ve sloupci „velmi důležitá“ a „dosti důležitá“, rozdíl mezi oběma nejmladšími kohortami by se pravděpodobně projevil.

Na Hlučínsku lze mezi jednotlivými kohortami identifikovat významné rozdíly. Jestliže je náboženství velmi důležité pro přibližně 50 % procent příslušníků nejstarší kohorty, pak toto procento klesá u prostřední kohorty na 17 % a u nejmladší kohorty na 6 %. Česká populace nevykazuje mezikohortně významné rozdíly.

Tabulka 7: Důležitost místa bydliště podle věkových kohort ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	důležitost místa bydliště				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	do 35	33,9	46,0	13,8	6,3	100,0
	36–55	46,8	37,0	13,4	12,8	100,0
	56+	75,3	18,6	3,7	2,3	100,0
Česko	do 35	32,2	40,9	22,3	4,7	100,0
	36–55	32,7	50,1	13,7	3,5	100,0
	56+	44,5	40,5	11,9	3,1	100,0

Nejstarší hlučičanská kohorta považuje místo bydliště častěji za velmi důležité než tato kohorta v Česku; nejmladší kohorty obou populací již významné rozdíly nevykazují. Hlučičanské kohorty se významně odlišují v počtu těch, kdo považují místo bydliště za velmi důležité (75 % v nejstarší, 46 % v prostřední a 34 % v nejmladší kohortě).

Pro zachycení vlivu důležitých faktorů podmiňujících hodnotové orientace byla provedena analýza prostřednictvím logistické regrese. Do jejího modelu byly vloženy proměnné věková kohorta, vzdělání, pohlaví, populace a venkov/město. Výsledky logistické regresní analýzy zachycuje tabulka č. 8, která ukazuje, že Hlučičané posuzují všechny hodnotové orientace jako velmi důležité častěji než Češi. Být Hlučičan je nejdůležitější skutečností

působící na výběr varianty odpovědi „velmi důležitá“. Výjimku tvoří orientace na politiku a místo bydliště, kde se prosazuje vliv věku a pohlaví.

V části Metodika jsem uvažoval o možném vlivu městského obyvatelstva Hlučínska na proměny hodnotových orientací Hlučínska jako celku. Ukazuje se však, že proměnná hlučínský venkov / český venkov není ani zdaleka efektivnějším kritériem pro posouzení vlivu na hodnotové orientace než proměnná Hlučínsko/Česko. Tabulka také ukazuje, o kterých proměnných je z hlediska jejich vlivu na hodnotové orientace vhodné uvažovat. Jsou jimi věkové kohorty a pohlaví.

Uvedená data ukazují, že se hlučínská a česká populace sice z hlediska hodnotových orientací odlišují, avšak tyto odlišnosti se týkají především nejstarších (méně již prostředních) věkových kohort. Mezi nejmladšími kohortami již neexistují významné rozdíly z hlediska počtu příslušníků, kteří považují rodinu, přátelé a známé, volný čas, politiku a místo bydliště za velmi důležité. Hlučínsko je tedy specifické, jak na to upozorňují Matějů a Anýžová, je vlastně jedinečné, neboť se nepodobá žádné jiné evropské zemi [Matějů – Anýžová 2016].

Nejmladší kohorty obou populací se odlišují pouze z hlediska důležitosti, kterou přikládají práci. Tato skutečnost se dá vysvětlit dvěma způsoby. První je založen na vlivu protestantské hodnoty práce, která se mohla v hlučínské populaci prosadit v období začlenění Hlučínska do Pruska (později Německa) a být socializována následujícími generacemi.

Druhým vysvětlením pak může být význam, který obě populace práci přikládají. Kvalitativní výzkum provedený na Hlučínsku naznačil, že Hlučíňané často považují za důležitou práci ve svém hospodářství a kolem domu, nikoliv práci pro zaměstnavatele. V tomto ohledu se mohou odlišovat od českých věkových kohort [Kubátová 2015].

Méně jednoznačný charakter vykazuje orientace na náboženství. Pokud srovnáváme obě nejmladší věkové kohorty z hlediska počtu těch, kdo náboženství považují za velmi důležité, pak není rozdíl významný. Sečteme-li však počty respondentů odpovídajících možnostmi „velmi důležitá“ a „dosti důležitá“, rozdíl bude pravděpodobně významný.

Úvahy o Hlučínsku by mohly vést k závěru, že historické vlivy se týkají více venkovského obyvatelstva Hlučínska než Hlučínska včetně městského obyvatelstva, jak na to upozorňují v části Metodika. Srovnáme-li však data za hlučínský a český venkov, jsou rozdíly v hodnotových orientacích věkových kohort Hlučínska a Česka vyjádřené hodnotou epsilon nevýznamně nižší než při srovnání Hlučínska a Česka včetně městského obyvatelstva. Podobný obraz poskytuje také srovnání Hlučínska s krajem Moravskoslezským. Srovnání hlučínský venkov / český venkov a Hlučínsko / Moravskoslezský kraj tedy neposkytuje významné výsledky.

K podobným závěrům vede také logistická regrese. Ta nenaznačuje, že by některá z proměnných vložená do modelu ovlivňovala hodnotové orientace silněji než právě příslušnost k hlučínské populaci. Snaha o falzifikaci hypotézy o vlivu historických okolností na rozdíly mezi nejstaršími věkovými kohortami Hlučínska a Česka tedy nebyla úspěšná. Stále je proto možno se domnívat, že rozdíly v hodnotových orientacích nejstarších věkových kohort Hlučíňanů a Čechů jsou důsledkem historických vlivů utvářejících jejich charakteristiky. Hlučínské obyvatelstvo se ukazuje být z hlediska hodnotových orientací specifické, ať již ho srovnáváme s Českem, českým venkovem či Moravskoslezským krajem. Je jedinečné také v celém evropském kontextu, aplikujeme-li na něj Schwartzovu teorii základních hodnot [Matějů – Anýžová 2016].

Tabulka 8: Logistická regresní analýza hlavních dimenzí hodnotových orientací (soubor Hlučínsko + Česko)

proměnné v rovnici	práce		rodina		přátelé a známi		volný čas		politika		náboženství		místo bydliště	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
věk3(1)	-1,071***	0,343	-0,384	0,681	-0,842**	0,431	-0,593**	0,552	0,673***	1,960	1,458***	4,297	0,884***	2,420
věk3(2)	-1,749***	0,174	-0,097	0,907	-0,183	0,833	-0,355	0,701	0,588***	1,796	0,952***	2,590	0,444**	1,559
vzdělání(1)	0,648**	0,523	-0,806	0,447	0,322	1,380	-	-	-0,667***	1,627	-0,084	0,919	-0,273	0,761
vzdělání(2)	-0,256*	0,774	-0,625	0,535	-0,250	0,778	-	-	-0,540***	1,255	-0,033	0,967	-0,201	0,818
gender	-0,117*	0,890	-1,016***	0,362	0,307	1,360	-0,258	0,773	0,829***	2,291	-0,306**	0,737	-0,549***	0,578
Hluč./Čes.	0,784***	2,190	0,699**	2,011	0,620**	1,858	0,125	1,134	0,487***	1,627	1,571***	4,810	0,439**	1,552
venkov/ město	0,021*	1,022	0,408	1,504	-0,192	0,825	-	-	0,227*	1,225	0,368**	1,445	0,129	1,138
Constant	-0,955***	0,385	-3,378***	0,034	0,301***	0,053	-1,851***	0,157	0,376*	1,457	-0,820***	0,440	-2,047***	0,129

Poznámka

B = logistický regresní koeficient beta

Exp (B) = koeficient udávající poměr šancí

Prázdná pole signalizují, že v daném případě byly nezávisle proměnné z modelu vyřazeny, protože model, který je obsahoval, se nejevil jako vhodný.

Proměnné modelu vysvětlují od 8 % do 24 % variability v závisle proměnné.

*** znamená $p \leq 0,001$, ** znamená $p \leq 0,05$, * znamená $p \leq 0,1$

Referenční kategorie:

závisle proměnná: hodnotová orientace je velmi důležitá

věk: 56+

vzdělání: základní

pohlaví: žena

Hlučínsko/Česko: Česko

venkov/město: město

Lze říci, že Hlučínsko bylo velmi specifickým regionem přibližně do začátku 80. let 20. století; dnes je již jeho specifická z hlediska uvažovaných hodnotových orientací velmi nevýrazná.¹³ Data naznačují, že hodnotové orientace jeho obyvatel se v nejmladší věkové kohortě většinou od české populace již významně neodlišují.

Srovnáme-li změny ve vybraných hodnotových orientacích mezi kohortami v rámci každé populace zvlášť, můžeme říci, že tyto změny vytvářejí výraznější vzorec pro hlučínskou populaci. V této populaci převažuje pokles důležitosti hodnot v prostřední věkové kohortě kromě mezikohortně stabilní důležitosti práce. Prostřední hlučínská věková kohorta tedy hraje ve změnách hodnotových orientací klíčovou roli.

Vysvětlení těchto změn může spočívat ve skutečnosti, že se příslušníci prostřední věkové kohorty narodili v rozmezí let 1959 až 1989, tedy v období, kdy válečné a těsně poválečné situace začaly ztrácet na významu, a příslušníci prostřední věkové kohorty postupně socializovali podobné hodnotové orientace jako táž věková kohorta v české populaci.

Toto vysvětlení lze podepřít Plačkovým tvrzením, že vztah státních orgánů k Hlučičanům se ve 2. pol. 50. let zlepšil [Plaček 2000], a také industrializací a kolektivizací, které změnily životy obou populací – jak hlučínské, tak české. Podle Anýžové se mezi rokem 1950 a 1961 snížil počet lidí pracujících v zemědělství na Hlučínsku z 22,0 % na 12,9 %. Zároveň se mezi lety 1961 a 1970 zvýšil počet Hlučičanů pracujících v průmyslu – ze 43,0 % na 49,1 %, kdy dosáhl svého vrcholu [Anýžová 2015]. Nejstarší hlučínská věková kohorta tedy žila v jiných podmínkách než její děti, tj. prostřední kohorta. Prostřední kohorta již byla do značné míry osvobozena od práce v zemědělství a její svět byl světem industrializace.

Česká populace tak výrazný vzorec rozdílů mezi věkovými kohortami nevykazuje. Vývojový trend změn je v jednotlivých orientacích často odlišný a nevykazuje převažující orientaci. Z výsledků uvedené analýzy lze usoudit, že změny po 2. světové válce, především industrializace a kolektivizace, proměnily významněji hodnotové orientace hlučínské než české společnosti.

Hypotéza 2

Podobnost hodnotových orientací nejmladší hlučínské a české věkové kohorty souvisí s vyrovnáním rozdílů v podílu příslušníků těchto kohort, kteří dosáhli maturity a vysokoškolského vzdělání.

Tabulka č. 9 naznačuje, že na Hlučínsku byl po 2. světové válce podíl lidí s vysokoškolským a středoškolským vzděláním významně nižší než v populaci české. Tento podíl se však pomalu zvyšoval a v nejmladší věkové kohortě dnes dokonce převyšuje hodnoty české populace; rozdíl však není statisticky významný. Z hlediska mezikohortního vývoje struktury dosaženého vzdělání se tedy Hlučínsko vyrovnalo České republice.

Analýza mezigeneračních rozdílů na Hlučínsku ukazuje, že ke zlomu ve vývoji počtu středoškoláků dochází mezi nejstarší a prostřední generací a totéž platí také pro počty lidí s vysokoškolským vzděláním. Počty lidí s maturitou a s vysokoškolským vzděláním se mezi prostřední a nejmladší generací významně nemění.

¹³ To ovšem neznamená, že Hlučínsko není specifické z jiných hledisek, např. svým vztahem k Německu, k historickým událostem, k pořádkumilovnosti atd. [Kubátová 2015; Znebejánek 2015].

Tabulka 9: Věkové kohorty podle vzdělanostních skupin ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	věkové kohorty	vzdělanostní skupiny			Total
		max. vyučen	maturita	VŠ	
Hlučínsko	do 35	46,6	39,1	14,4	100,0
	36–55	51,9	34,3	13,3	100,0
	56+	81,9	14,0	4,2	100,0
Česko	do 35	51,6	36,2	12,2	100,0
	36–55	43,1	41,4	15,5	100,0
	56+	65,4	26,5	8,2	100,0

Tato zjištění mohou být interpretována jako výsledek zlepšujících se příležitostí Hlučičanů ke vzdělání od konce 70. let 20. století, kdy na vysoké školy začali častěji vstupovat příslušníci prostřední hlučínské věkové kohorty. V letech 1980 až 2000, tedy v období, kdy dokončili vysokoškolské vzdělání příslušníci prostřední věkové kohorty, se podíl Hlučičanů s vysokoškolským vzděláním zvýšil z 2 % na 5 %, tj. 2,5 krát. Na Hlučínsku byl vývoj počtu vysokoškoláků dynamičtější než v Česku, kde se v tomto období zvýšil z 5 % na 9 %, tj. 1,8 krát [Anýžová 2015].

Tabulka 10: Důležitost práce podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost práce				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	max. vyučen	57,1	28,3	7,4	7,1	100,0
	maturita	56,0	31,0	7,7	5,4	100,0
	VŠ	56,3	34,4	7,8	1,6	100,0
Česko	max. vyučen	38,0	31,8	16,4	13,8	100,0
	maturita	43,7	38,4	10,3	7,6	100,0
	VŠ	50,8	36,4	5,9	6,8	100,0

Hlučínsko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,698

Mezi Hlučičany s maturitou nebo s vysokou školou a maximálně vyučenými nejsou rozdíly v počtech lidí, kteří považují práci za velmi důležitou nebo dosti důležitou. Na Hlučínsku tedy vzdělání významným způsobem neovlivňuje hodnocení důležitosti práce.

Tabulka 11: Důležitost rodiny podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost rodiny				
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	Total
Hlučínsko	max. vyučen	90,5	7,3	2,2	0,0	100,0
	maturita	83,8	14,5	1,2	0,6	100,0
	VŠ	82,5	14,3	1,6	1,6	100,0
Česko	max. vyučen	78,7	16,0	3,4	1,9	100,0
	maturita	82,3	15,1	1,7	0,9	100,0
	VŠ	82,1	16,2	1,7	0,0	100,0

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,382

Mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami Hlučičanů nejsou rozdíly v počtech lidí, kteří považují rodinu za velmi důležitou nebo dosti důležitou. Na Hlučínsku tedy vzdělání nesouvisí významným způsobem s důležitostí rodiny.

Tabulka 12: Důležitost přátel a známých podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost přátel a známých				
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	Total
Hlučínsko	max. vyučen	68,6	28,2	3,0	0,0	100,0
	maturita	55,8	39,0	4,1	1,2	100,0
	VŠ	58,7	34,9	4,8	1,6	100,0
Česko	max. vyučen	48,7	42,9	7,1	13,0	100,0
	maturita	49,0	46,4	4,6	0,0	100,0
	VŠ	40,3	51,3	7,6	0,8	100,0

Hlučínsko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,095

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,121

Na Hlučínsku nalezneme významně vyšší počet lidí, pro které jsou přátelé a známí považováni za velmi důležité mezi maximálně vyučenými než ve skupině lidí s maturitou nebo vysokoškolským vzděláním. Posuzování důležitosti přátel a známých je tedy na Hlučínsku na vzdělání závislé.

Tabulka 13: Důležitost volného času podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost volného času					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	max. vyučen	62,9	28,7	7,0	1,4	–	100,0
	maturita	48,0	39,3	11,0	1,2	0,6	100,0
	VŠ	47,6	44,4	6,3	1,6	–	100,0
Česko	max. vyučen	39,0	48,7	10,4	1,9	–	100,0
	maturita	38,2	54,0	7,2	0,6	–	100,0
	VŠ	44,1	44,9	10,2	0,8	–	100,0

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,232

Počet lidí, kteří jsou maximálně vyučení a zároveň považují volný čas za velmi důležitý, je na Hlučínsku významně vyšší než počet lidí s maturitou nebo vysokoškolským vzděláním. Důležitost volného času je proto na vzdělání závislá.

Tabulka 14: Důležitost politiky podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost politiky					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	max. vyučen	11,4	14,4	31,4	42,8	0,0	100,0
	maturita	7,6	18,0	36,0	36,6	1,7	100,0
	VŠ	12,5	15,6	42,2	28,1	1,6	100,0
Česko	max. vyučen	1,9	11,2	38,2	48,3	0,4	100,0
	maturita	6,1	17,7	41,4	33,9	0,9	100,0
	VŠ	7,5	20,0	45,0	26,7	0,8	100,0

Hlučínsko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,061

Mezi vzdělanostními skupinami Hlučičanů nejsou významné rozdíly v počtech lidí, kteří považují politiku za velmi nebo dosti důležitou. Úroveň vzdělání tedy hodnocení důležitosti politiky v životě neovlivňuje.

Na Hlučínsku nalezneme významně vyšší počet lidí, kteří pokládají náboženství za velmi důležité ve vzdělanostní skupině max. vyučených než v ostatních vzdělanostních skupinách. Orientace na práci na Hlučínsku souvisí se stupněm vzdělání.

Tabulka 15: Důležitost náboženství podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost náboženství					Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	nevím	
Hlučínsko	max. vyučen	33,1	22,8	19,5	23,6	1,1	100,0
	maturita	14,0	28,5	28,5	27,3	1,7	100,0
	VŠ	14,1	21,9	23,4	40,6	0,0	100,0
Česko	max. vyučen	6,2	12,1	24,3	56,2	1,3	100,0
	maturita	5,5	13,0	27,8	52,5	1,2	100,0
	VŠ	9,2	13,4	27,7	47,9	1,7	100,0

Česko total: Pearson Chi-Square, Asymp. Sign. (2-sided) = 0,753

Tabulka 16: Důležitost místa bydliště podle stupně vzdělání ve srovnání Hlučínsko/Česko

populace	stupeň vzdělání	důležitost místa bydliště				Total
		velmi důležitá	dosti důležitá	ne příliš důležitá	vůbec není důležitá	
Hlučínsko	max. vyučen	61,8	27,1	6,8	4,3	100,0
	maturita	41,9	41,9	15,1	1,2	100,0
	VŠ	36,5	44,4	14,3	4,8	100,0
Česko	max. vyučen	37,2	47,0	17,9	4,1	100,0
	maturita	38,7	44,5	13,7	3,2	100,0
	VŠ	28,8	56,8	11,0	3,4	100,0

Na Hlučínsku považují místo bydliště za velmi důležité významně častěji lidé, kteří dosáhli maximálně vyučení než lidé s maturitou nebo vysokoškolským vzděláním. Vliv vzdělání na důležitost místa bydliště se tedy na Hlučínsku prosazuje.

Na základě dat tabulek č. 10–16 je možno říci, že stupeň vzdělání diferencuje Hlučičany maximálně vyučené a s maturitou nebo s vysokou školou. Maturanti a vysokoškoláci považují přátele a známé, volný čas, náboženství a místo bydliště častěji za méně důležité než lidé maximálně vyučení. Rozdíly nejsou významné z hlediska orientace na práci, rodinu a politiku. V české populaci se vzdělání prosazuje pouze v případě práce (u vysokoškoláků) a místa bydliště (u lidí s maturitou). Uvedená data naznačují, že na Hlučínsku je vliv vzdělání na hodnotové orientace diferencovaný a hlučínská společnost je z hlediska vlivu vzdělání na hodnotové orientace méně homogenní než česká.

Logistická regrese pak poukázala na další souvislosti mezi vzděláním a hodnotovými orientacemi Hlučičanů. Data tabulky č. 17 naznačují, že práci považují za důležitější

Tabulka 17: Logistická regresní analýza hlavních dimenzí hodnotových orientací (soubor Hlučínsko)

proměnné v rovnici	práce		rodina		přátelé a známí		volný čas		politika		náboženství		místo bydliště	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
věk3(1)	1,041***	2,831	0,362	1,436	0,838***	2,311	0,574**	1,776	-0,659***	0,517	-0,880***	0,415	-0,880***	0,415
věk3(2)	1,732***	5,654	0,110	1,116	0,197	1,218	0,335	1,398	-0,562***	0,517	-0,432*	0,649	-0,432*	0,649
vzdělání(1)	0,562*	1,754	0,767	2,152	-0,373	0,689	0,067	1,070	0,620***	1,859	0,252	1,287	0,252	1,287
vzdělání(2)	0,173	1,189	0,585	1,794	0,184	1,202	0,095	1,100	0,491***	1,634	0,182	1,199	0,182	1,199
pohlaví	-0,119	0,887	-1,000***	0,368	0,297	1,346	-0,261	0,770	0,821***	2,273	-0,545	0,580	-0,545***	0,580
Constant	0,582	1,789	3,648***	38,399	2,349***	10,480	2,006	7,432	-0,616***	0,199	2,228***	9,286	2,228***	9,286

Poznámka

B = logistický regresní koeficient beta

Exp (B) = koeficient udávající poměr šancí

Prázdná pole signalizují, že v daném případě byly nezávisle proměnné z modelu vyřazeny, protože model, který je obsahoval, se nejevil jako vhodný.

*** znamená $p \leq 0,001$, ** znamená $p \leq 0,05$, * znamená $p \leq 0,1$

Proměnné modelu vysvětlují od 7 % do 18 % variability v závisle proměnné.

Referenční kategorie:

závisle proměnná: hodnotová orientace je velmi důležitá

věk: 56+

vzdělání: základní

pohlaví: žena

Hlučičané s maturitou (0,562). Politika je pak důležitější pro Hlučičany s maturitou (0,620) a s vysokoškolským vzděláním (0,491). V případě ostatních proměnných (rodina, přátelé a známí, volný čas, náboženství, místo bydliště) není vzdělání diferencujícím znakem. Výsledky regresní analýzy tak přinesly slabší podporu hypotézy 2 než data tabulek 10–16.

Analýza tabulky č. 17 nasvědčuje tomu, že hodnotové orientace Hlučičanů jsou daleko více než vzděláním ovlivněny příslušností k věkové kohortě, především k prostřední věkové kohortě. Také proměnná „pohlaví“ sehrává důležitou roli. Analýza těchto skutečností nám tedy může přinést o změnách hodnotových orientací v hlučínské společnosti důležité informace.

Závěr

Uvedené analýzy dovolují přijmout první hypotézu, která předpokládala rozdíly v hodnotových orientacích Hlučičanů a Čechů nejstarší kohorty a podobnost hodnotových orientací nejmladší kohorty. Výjimkou je pouze práce, která je pro hlučínskou nejmladší kohortu stále důležitější než pro stejnou kohortu českou.

Provedené analýzy však nevedou k jednoznačnému potvrzení druhé hypotézy. Test chí-kvadrát signalizuje, že vzdělání souvisí s důležitostí, kterou Hlučičané přikládají přátelům a známým, volnému času, náboženství a místu bydliště. Tato souvislost se však neprojevila jako významná v případě práce, rodiny a politiky. Logistická regrese ale neukazuje, že vzdělání s maturitou nebo vysokoškolské vzdělání ovlivňuje hodnotové orientace, s výjimkou politiky nebo práce v případě Hlučičanů s maturitou. Její výsledky naznačují, že hodnotové orientace Hlučičanů jsou daleko více než vzděláním ovlivněny příslušností k věkové kohortě a pohlavím.

Uvedená zjištění mohou zachycovat stále existující (i když slábnoucí) vliv historických zkušeností. Nebylo by nijak překvapující, kdyby uzavřenost Hlučínska vedla jeho obyvatele k udržování hodnot starších generací skrze silnou mezigenerační solidaritu, jak na ni narazila Kubátová [2015].

Na Hlučínsku se pravděpodobně opakuje již známý scénář. Hlučičané se po prusko-rakouských válkách nechtěli stát součástí Pruska a bránili se jeho tlakům, především náboženské a školské politice. Během zhruba 170 let však přijali tolik zprvu nepřijatelných vlivů, že se v roce 1920 odmítali stát součástí Československa. Po 2. světové válce můžeme pozorovat podobný proces. Odmítání českých vlivů se proměnilo v jejich pomalé přijímání především nejmladší věkovou kohortou Hlučičanů. To signalizují hodnotové orientace nejmladší generace, které jsou již odlišné od hodnotových orientací nejstarší věkové kohorty a velmi podobné nejmladší české kohortě. Výsledky analýzy však vedou k závěru, že se na uvedených proměnách hodnotových orientací početní růst Hlučičanů s maturitou nebo vysokoškolskáků významně nepodílel. Podobnost hodnotových orientací nejmladších generací Hlučínska a Česka je pravděpodobně výsledkem mnoha dalších skutečností, které tak možná vytvářejí onu zmiňovanou hlučínskou specifičnost.

Hlučínský scénář není patrně zcela zobecnitelný, avšak přispívá k porozumění chování některých částí evropského obyvatelstva, jež nepatřilo k většině a jemuž byl osud do značné míry vnucen.

Literatura

- Anýžová, Petra [2015]. Modernizační procesy na Hlučínsku ve světle statistických dat. In. Kubátová, Helena, a kol. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 84–105.
- Arburg, von, Adrian – Staněk, Tomáš [2011]. *Vysídlení Němců*. Díl II. Svazek 1. Středokluky: Zdeněk Susa.
- Binar, Aleš [2014]. *Hospodářský a sociální vývoj Hlučínska v letech 1945–1989*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.
- Hantke, Karel [2014]. *1933–1989. Osud jedné rodiny ze Slezska aneb lidé Hlučínska*. Hlučín: Karel Hantke.
- Inglehart, Ronald [1997]. *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Inkeles, Alex – Smith, David, S. [1974]. *Becoming Modern: Individual Change in Six Developing Countries*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Kapras, Jan [1922]. *Z dějin českého Slezska*. Opava: Maticе Opavská.
- Kubátová, Helena [2016]. Collective Memory and Collective Identity of Hlučín Region Inhabitants in the 20th Century. *Historická sociologie* 1: 11–32.
- Kubátová, Helena [2015]. Proměny a stabilita způsobu života na Hlučínsku. In. Kubátová, Helena, a kol. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 129–284.
- Kubátová, Helena, a kol. [2015] *Mezigenerační proměny životního způsobu na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kubátová, Helena [2014]. Proměny způsobu života na Hlučínsku v mezigenerační perspektivě. *Český lid* 101 (2): 209–231.
- Kubátová, Helena [2013]. Changing Life Situations of Silesian in Hlučín Region. In. Swadzba, Urszula – Topinka, Daniel (ed.). *Changes in Social Awareness on Both Sides of a Border Poland – Czech Republic. Sociological Reflections*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 195–216.
- Matějů, Petr – Anýžová, Petra [2016]. Proměny a mezigenerační přenos hodnot. In. Zich, František – Anýžová, Petra, a kol. *Konfrontace hodnot v pozdní modernitě: Česko a Hlučínsko v evropském kontextu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Mečiar, Marcel [2008]. *Hlučínsko: sociální identity a generace*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Mečiar, Marcel [2007]. Mezigenerační proměny sociálních identit obyvatel Hlučínska. *Sociální studia* 4 (1–2): 97–114.
- Perlín, Radim – Hupková, Martina [2010]. *Venkovy a venkované. Doprovodná publikace k výstavě Venkovy a venkované*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.
- Peřich, Leopold [1950]. Od minulosti k přítomnosti. *Český lid* 5 (1–2): 4–7.
- Peřich, Leopold [1945]. *Slezsko. Přehled národnostního vývoje*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad.
- Plaček, Vilém [2007]. *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*. Háj ve Slezsku.
- Plaček, Vilém [2000]. *Prajzáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*. Hlučín, Kravaře.
- Plaček, Vilém [1997]. Uzavřenost Hlučínska v minulosti jako jedna z hlavních příčin jeho zvládnosti. *Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy: časopis pro dějiny, umění a dnešek* 23 (2): 7–14.
- Premusová, Jarmila [2000]. *Sociologický a prostorový výzkum vybraných regionů na česko-polské hranici*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské Univerzity.
- Prudký, Libor, a kol. [2009]. *Inventura hodnot*. Praha: Academia.
- Satke, Antonín [1994]. Cesty výzkumu a charakter folkloristického bádání ve slezské oblasti. In. *Lidová kultura Slezska*. Brno: Akademie věd České republiky, Ústav pro etnografii a folkloristiku v Brně, s. 69–83.
- Satke, Antonín [1999]. Folklor jako obranná úloha i umělecký výraz hlučínského lidu. In. Šefčík, Erich. *Lidová kultura na Hlučínsku* (Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané v květnu 1998 v Bolaticích). Kravaře: Kulturní středisko zámek Kravaře ve Slezsku, s. 40–48.
- Stránský, Rudolf [1938]. *Hlučínsko*. Opava: Maticе opavská.
- Šafr, Jiří [2011]. Třídní rozdíly ve výchově: vysokoškolské rodiny, rodiny dělnické „ambiciózní“ a „statické“. *SOCIOweb.Sociologický webzín* 4: 1–3.

- Šefčík, Erich [1999]. *Lidová kultura na Hlučínsku* (Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané v květnu 1998 v Bolaticích). Kravaře: Kulturní středisko zámek Kravaře ve Slezsku, s. 40–48.
- Šmídová, Michaela – Vávra, Martin – Čížek, Tomáš [2011]. Hodnotové orientace vysokoškolských studentů na třech typech fakult. *Aula* 18 (2): 2–13.
- Šrámková, Marta. [1999]. Bohatství a životnost lidové slovesnosti na Hlučínsku. In. Šefčík, Erich. *Lidová kultura na Hlučínsku* (Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané v květnu 1998 v Bolaticích). Kravaře: Kulturní středisko zámek Kravaře ve Slezsku, s. 55–70.
- Váchová, Zdena [1999]. Etnografická oblast Hlučínsko. In. Šefčík, Erich. *Lidová kultura na Hlučínsku* (Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané v květnu 1998 v Bolaticích). Kravaře: Kulturní středisko zámek Kravaře ve Slezsku, s. 5–30.
- Zich, František. [2015]. Vztah minulosti a hlučínské identity. In. Kubátová, Helena, a kol. *Mezigenerační proměny životního způsobu na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 48–62.
- Znebejánek, František [2015]. Historie a kolektivní paměť. In. Kubátová, Helena, a kol. *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 19–48.
- Znebejánek, František [2014]. Proměny životního způsobu na Hlučínsku. *Sociológia* 46 (4): 434–453.
- Žáček, Rudolf [2004]. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri.

František Znebejánek působí na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se především problematikou sociologické teorie, metodologie sociologie, sociologie konfliktu a modernizace. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří Sociální hnutí (SLON, 1997), Mezi konfliktem a kooperací (SLON, 2013) a Sociologie konfliktu (SLON, 2015).